

De danske Landdagsmænds Stilling og Virksomhed i Provindslanddagen.

Af P. Skau.

I.

1868—1873.

Aaret efter at Prøjsen havde faaet Østerrig fordrevet af Hertugdømmerne, blev der forelagt den prøjsiske lovgivende Forsamling et Lovforslag om Inkorporationen af disse i Prøjsen, der — saavidt erindres — blev vedtaget enstemmigt uden Debat.

Som Følge heraf blev der strax gjort Tilløb til Indførelsen af kommunale Tilstande, der var i Overensstemmelse med de gamle Provindsers.

De tidligere „Amter“ blev nu kaldt „Kredse“, og Amtmændene: Landråader.

Særlig blev der forordnet og foretaget Valg af Medlemmer til Kredsrepræsentationerne, de saakaldte Kredsdage, nærmest lig Amtsraadene i Kongeriget. For hvert Kredsdagsmedlem valgtes ogsaa en Stedfortræder. Samtlige Kredsdagsmedlemmer og Stedfortrædere indkaldtes til en Valgforsamling for at vælge et Medlem og en Stedfortræder for samme til Provindslanddagen. Af saadanne valgtes der af Kredsdagene i begge Hertugdømmer 19 Medlemmer for de mindre Grundejere. For Kjøbstæderne

valgtes et lignende Antal, og foretoges Valget der af vedkommende Bys Repræsentation. For mindre Byers og Flækkers Vedkommende, der ikke var store nok til selv at sende en Landdagsmand, sloges flere sammen om Valget.

Til at repræsentere Ridderskabet og Godsejerne valgtes ogsaa 19, skjøndt denne Vælgerklasse var meget faatallig. Som Følge af denne Valgmaade er det indlysende, at der ikke kunde blive meget Liv i en deraf fremgaaet Repræsentation, og navnlig var det næsten umuligt, at der kunde danne sig en livskraftig Opposition, der er en nødvendig Faktor i enhver som helst nogenlunde fri Forsamling.

Den første Provindslanddag indkaldtes til Rendsburg den 11. Oktober 1868 og aabnedes af Overpræsident, Baron Scheel-Plessen, der var udnævnt til kongelig Kommissarius. I sin Aabningstale bemærkede han ironisk, at nu havde man jo opnaaet, hvad man saa længe havde ønsket: „en fælles Repræsentation for begge Hertugdømmer.“

Dette kunde jo ikke nægtes, men heller ikke kunde det skjules, at Slesvigholstenernes Forhaabninger ikke paa langt nær var sket Fyldest, idet Oprørspartiet havde arbejdet paa et selvstændigt Slesvigholsten med Augustenborgeren som Hertug.

Nu var Hertugdømmerne imidlertid simpelthen blevne inkorporerede som en Provinds af Prøjsen uden nogen som helst Særstilling eller Hensyntagen til de saa højt udskregne „verbrieften Rechte“. Men ved Prøjsens Magtbud var Munden bleven lukket paa Skraalhalsene, og de bøjede sig herfor og holdt inde.

En Bemærkning i Almindelighed turde her maaske være paa sin Plads.

Det er en mærkværdig Skjæbnens Ironi, at Prøjsen

og Østerrig, som Grund til Krigen imod Danmark netop bl. a. anførte:

1. at Kong Christian IX. ved Novemberforfatningen havde gjort Skridt til at inkorporere Hertugdømmet Slesvig i Danmark, samt
2. at Kong Christians Adkomst til Hertugdømmerne var tvivlsom.

Den sidste Egenskab tilkjendte imidlertid, som bekjendt, de prøjsiske Kronjurister Kongen af Danmark, og selve Inkorporationen af samtlige Hertugdømmer i Prøjsen, tillod dette sig uden videre.

Man skulde synes, at Kong Christian IX. ikke kunde afstaa en større Ret, end han selv besad, med Hensyn til Inkorporation, saa hvis man her vil tale om retslig Adkomst, maa denne alene søges i Magtstillingen. Efter disse Bemærkninger vende vi os atter til Provindslanddagen.

Til Medlemmer af den første Provindslanddag valgtes for Haderslev Landkreds P. Skau-Bukshave. For Aabenraa Landkreds C. Callesen-Posekjær og for Sønderborg Landkreds H. Lassen-Lysabild.

De nærmeste Kredse, Flensborg og Tønder Landkredse, havde vel valgt Mænd, hvis Sprog og Nationalitet ikke afveg fra de foran nævntes, men som dog bekjendte sig at høre til den tyske Lejr.

Førend Provindslanddagen traadte sammen, havde imidlertid Ahlmann og Krüger indtaget deres Plads i den lovgivende Forsamling i Berlin og i Henhold til § V i Prag-freden hævdet deres provisoriske Stilling i den prøjsiske Stat samt i Overensstemmelse med denne Stilling nægtet at aflægge Forfatningsæden, uden med et vist Forbehold.

Denne Optræden øvede selvfølgelig en vis Indflydelse

paa os danske Landdagsmænd og paa Opfattelsen af vor Stilling i Provindslanddagen. Det var os i Førstningen ikke fuldstændig klart, om vi burde deltage i Forhandlingerne eller ej, hvoraf fulgte at vi i den første Tid holdt os passive og iagttagende.

Det fremtraadte imidlertid snart med større og større Klarhed, at Passiviteten paa denne Plads var uholdbar og vilde blive til materiel Skade for de Kredse, vi var kaldede til at repræsentere. Her var ikke Tale om Eds aflæggelse paa Forfatningen. Det var kun en Repræsentation for Provindsen, i Lighed med hvad Kredsene var for Kredse, hvor væsentlig materielle Sager behandles. Imidlertid var Stillingen ingenlunde let for os. Allerede det tyske Forretningssprog lagde Hindringer i Vejen. Endvidere var vi ukjendte med de parlamentariske Former. Dertil kom at en stor Del af Forsamlingen havde juridisk eller anden akademisk Dannelse, mens andre Medlemmer havde siddet i den slesvigholstenske Oprørsforsamling i Kiel i Aarene 1848—1850 og som Følge heraf var særlig kjendte med den parlamentariske Forhandling.

Imidlertid erfarede vi snart, at saa at sige samtlige Slesvigere forstod Dansk og i lige Maade alle, der havde studeret før 1848, samt de fleste Deputerede fra de holstenske Kjøbstæder.

Vi holdt altsaa Samraad, og det besluttedes, at Forfatteren af denne Fremstilling skulde stille et Forslag — en Proposition, — om „at alt, hvad der forelagdes Forsamlingen, det være sig trykt eller skrevet, ogsaa skulde forelægges de dansktalende Medlemmer paa Dansk.“

Dette Forslag stilledes og kom paa Dagsordenen i Mødet d. 21. Oktober 1868. Ved Motiveringen af samme

viste det sig, at naar man talte langsomt og tydeligt, forstod de næsten alle Foredraget.

Forinden vi besluttede os til at stille Forslaget, havde vi forhandlet med Landdagsmarskalken, Grev Reventlow, herom, og navnlig beklaget os over, at vi ikke kunde følge med, paa Grund af at alt, hvad der forelagdes, alene var affattet i det tyske Sprog. Han tilbød os da flere Exemplarer til Afbenyttelse.

I Motiveringen af Forslaget blev dette ogsaa fremhævet, idet Forslagsstilleren heri erkjendte Vedkommendes gode Vilje men dog tilføjede, at han ikke formaaede at indse, hvortil det skulde hjælpe, at de dansktalende Medlemmer, naar de ikke forstod det ene, saa fik flere Exemplarer i samme for dem uforstaaelige Sprog, hvilken Bemærkning vakte Munterhed i Forsamlingen. Landdagsmarskalken blev en Smule gnaven herover og bemærkede, at han havde gjort dette Tilbud, for at vi muligen kunde faa et Exemplar sendt hjem, for at faa det oversat. Vi mente derimod, at det var unaturligt at sende de tyske Forslag o. desl. til Nordslesvig for at faa dem oversatte, hvor man netop ikke forstod Sproget.

Forslaget støttedes ved en Udtalelse af Hans Lassen, og Forsamlingen fandt dog, at her var Grunde forhaanden. Der nedsattes et Udvalg til at behandle Sagen, hvori baade Forslagsstilleren og H. Lassen fik Sæde, men rigtignok tillige med tre tyske Deputerede, saa de var i født Mindretal.

Udvalget kunde af let forstaaelige Grunde ikke enes, idet vi Danske forlangte den danske Originaltext i alt, hvad der forelagdes, samtidig med den tyske, hvorimod Majoriteten kun vilde indrømme os en autentisk Oversættelse snarest muligt.

Da vi Danske selvfølgelig principmæssig hævdede den sproglige Ligeberettigelse, stillede vi en derhen hørende Mindretalsbetænkning, som ogsaa senere kom til Forhandling men ved Afstemningen kun fik vore tre Stemmer for sig.

Det kan muligt interessere Læserne, hvad Majoriteten foreslog, og Forsamlingen i Mødet d. 14. November s. Aar vedtog, hvorfor det her anføres:

1. Alt hvad der forelægges Landdagens Medlemmer, trykt eller skrevet, skal samtidig meddeles de dansktalende Medlemmer i dansk Oversættelse.
2. Fra Bureauet bliver ved dertil egnede Oversættere, saa hurtigt som muligt, besørget autentiske Oversættelser.
3. Saasnart Landdagens Forhandlinger ved Stenografer eller Hjælpesekretærer bliver nedskrevne i større Udførlighed, fremkommer de paa Dansk holdte Taler i Landdagstidenden i det danske Sprog, hvorved dog forbeholdes at vedføje en tysk Oversættelse.
4. De dansktalende Medlemmer staar det frit, at indgive deres paa Dansk holdte Foredrag til Bureauet, for at de kunne vedlægges Protokollen som Bilag, uden at dog Bureauet derved overtager noget Ansvar for Rigtigheden af de indgivne Foredrag, eller at de derved hæves til at være autentiske.
5. Landdagens Forretningsgang tør ved Udførelsen af disse Bestemmelser dog i ingen Henseende forstyrres eller forsinkes.

Det ses heraf, at vi maatte give Afkald paa national Ligeberettigelse, men Erkjendelsen af, at vi i sproglig Retning var fremmed iblandt dem, blev dog slaaet fast, og vi fik anerkjendt, at vi var fuldtud berettigede til at tale vort danske Modersmaal i Hertugdømmets Fællesforsamling.

At vi beskjæftigede en à to Oversættere daglig er en Selvfølge. Til sine Tider blev Oversættelserne rigtignok temmelig maadelige, saa vi maatte tage den tyske Text

til Hjælp, ihvorvel Oversættelserne jo skulde være autentiske.

Skjøndt Propositionen stilledes d. 22. Oktober, og foranstaaende Beretning omhandler Komitebetænkningen, der først kom til Behandling i Mødet d. 14. November, er det af Hensigtsmæssighedshensyn her omtalt samtidigt.

Imidlertid var der en Sag paa Dagsordenen i Mødet d. 29. Oktober, der gav Anledning til skarpere Udtalelser. Det var ved Behandlingen af en Udvalgsbetænkning over Udkast til et Lovforslag angaaende Indførelsen af en kortere Hævdsfrist (Verjährungsfrist).

Advokat Wiggers var Ordfører. Som sædvanlig var han bred og vidtløftig i sin Fremstilling, og i sit Foredrag oplyste han bl. a. Forsamlingen om, at han var den eneste egentlige Jurist i Forsamlingen. Han paastod rigtignok senere, at han havde sagt: den eneste udøvende Jurist, men det havde man ikke hørt. Desaaarsag havde han det egentlige Hovedansvar i denne Sag. Der var iøvrigt en hel Del juridisk dannede Mænd i Forsamlingen, hvoraf vistnok adskillige langt overgik Wiggers i juridiske Kundskaber. Som Følge heraf var der ogsaa mange, der følte sig stødt over den anførte Ytring. I Anledning af selve Lovforslaget tog Hans Lassen Ordet og udtalte sig ikke saa meget imod Forslaget i og for sig som i Almindelighed imod at indføre nye og fremmede Lovbestemmelser i Nordslesvig, der som bekjendt ifølge Pragfreden befandt sig i en provisorisk Tilstand, idet man jo med Sikkerhed vidste, at det atter vilde slutte sig til Danmark, saasnart Pragfredens Bestemmelse skete Fyldest. Desaaarsag maatte man saavidt muligt forskaane Nordslesvig for nye Love, navnlig saadanne, som ikke passede ind i

de hidtil kjendte, saa længe den endelige Grændse ikke var fastslaaet, hvorhos han forbeholdt sig, at stille et herhenhørende Ændringsforslag.

Landdagsmarskalken afbrød H. Lassen og gjorde opmærksom paa, at han ikke maatte blande Politik ind i Forhandlingerne, og opfordrede ham til at tage Hensyn hertil i sit Foredrag.

Wiggers replicerede i et efter hans Maade kort Foredrag.

Efter ham fik Skau Ordet og ironiserede over, at Wiggers havde betegnet sig selv som den eneste egentlige Jurist i Forsamlingen. Han vilde ikke beklage, at det juridiske Element var svagt repræsenteret, da Forsamlingen forhaabentlig derved blev mere praktisk. Som Praktiker vilde han ogsaa udtale sig og fremhævede da navnlig, at de danske Deputerede fra Nordslesvig befandt sig i en ejendommelig Stilling i Salen, medens de materielle Interesser gjorde det til Pligt for dem at indtage deres Pladser, gjorde de nationale Krav det end stærkere til Pligt at gjøre den provisoriske Tilstand gjældende, som Nordslesvig ifølge Pragfreden befandt sig i. Følgelig var deres Opgave en dobbelt. Dette gav sig især tilkjende i denne Tid, da samtlige Blade — i hvilket Sprog de end skreves — omtalte Pragfreden og dens Indflydelse paa Forholdene i Nordslesvig, og da mer bemeldte Fredsbestemmelse forhaabentlig snart kom til Udførelse, saa vilde en Forandring i Forholdene ikke udeblive. Imidlertid maatte man jo tage Tingene, som de var, foreløbig; derfor toge de Del i Forhandlingerne.

Wiggers tog atter Ordet og foreholdt os, at vi burde have protesteret imod enhver Lov, men det havde vi ikke gjort, navnlig havde vi ikke protesteret imod Formynder-

loven. — Derpaa afbrød Landdagsmarskalken Forhandlingerne for at fortsætte i næste Møde.

Ved Begyndelsen af dette tog Wiggers ordentlig fat paa Pragfreden, ihvorvel han dog ikke forsøgte paa at borteskamotere den, men paastod, at den ikke hørte hjemme i denne Forsamling, samt at H. Lassen i sit Ændringsforslag ikke kunde bestemme Grændsen af Nordslesvig o. s. v.

H. Lassen imødegik W. og navnlig tilbageviste han Beskyldningen for at have ført Politik ind i Forhandlingen, idet han havde opfattet Sagen fra den praktiske Side og blot stillet sit Ændringsforslag for at forebygge, at Nordslesvig ikke alt for hyppigt skulde kastes fra en Rets-tilstand i en anden. Naar den Deputerede W. havde fremhævet, at Grændsen for Nordslesvig var ubestemt, saa maatte han fremhæve, at Sproggrændsen dog efter al Sandsynlighed vilde blive Skillevæggen, idet han forudsatte, at det tysktalende Sydslesvig ved en event. Afstemning vilde slutte sig til Tyskland. Han saa ingen Ulykke i, om saadanne Love f. T. ikke fik Gyldighed i Nordslesvig, og sluttede med at anbefale sit Ændringsforslag.

Skau bemærkede til Wiggers, at naar de dansktalende Medlemmer havde protesteret imod Formynderloven, saa var denne ikke bleven en saa udførlig Behandling tildel, dels passede den ogsaa bedre ind i den danske Lovgivning, saa den i hvert Fald ikke kunde gjøre Skade, hvorhos han tilføjede, at han mente, det var mest ærligt at give de Anskuelse Lyd, der var raadende i de Kredse, de repræsenterede, saa meget mere, som de selv delte dem med Befolkningen.

Men derpaa traadte andre Deputerede fra Nordslesvig frem imod os, saaledes Holm fra Haderslev, Matthiesen

fra Højer og Brix fra Flensborg Kreds, og vidnede om deres forskellige Anskuelse, der stod i Modstrid med vore, men de formaaede dog ikke at svække vore Argumenter i Henhold til Pragfreden, som til den Tid var en stærk Allieret for os.

For H. Lassens Ændringsforslag stemte selvfølgelig kun vi tre danske Landdagsmænd.

Krigsskadeerstatning. I Anledning af de talrige Andragender om Krigsskadeerstatning fra de forskjellige Egne af Slesvig, saavel fra Oprørskrigen som fra 1864, kom en tysk Deputeret frem med den Paastand: „at Godtgjørelse af Krigsskade efter Krigen 1848—50 kun var bleven udbetalt til dansksindede Folk i Slesvig, hvorimod de Tyske intet havde faaet.“

Imod denne Paastand nedlagde Skau en bestemt Protest, idet han bemærkede, at Forsamlingen vist ikke tvivlede om hans og hans Families danske Sind, men ingen af dem havde faaet Erstatning for Krigsskade, uagtet de havde lidt betydeligt. Som Følge heraf tilbageviste han foranførte Paastand, som sigtede de danske Autoriteter for Partiskhed. S. omtalte derimod de saakaldte danske Enklavisters Forhold, navnlig dem, der var komne under Prøjsen i Forbindelse med det øvrige Slesvig. Disse havde under Krigen 1864 leveret deres udkrevne Kontributioner, saavel til den danske Arme, som og senere under Okkupationen af Jylland til de forenede tyske Armeer, uden at have modtaget Erstatning, hvorimod deres danske Landsmænd, der var forblevne ved Danmark, havde faaet alt erstattet. Dette kunde den mægtige prøjsiske Stat næppe være bekjendt, og han forbeholdt sig at stille en Proposition desangaaende. Denne blev ogsaa stillet, og fik den

fornødne Støtte i Mødet d. 13. November, men da Landdagen skulde slttes et Par Dage efter, tog Forslagsstilleren sit Forslag tilbage for at komme frem dermed i næste Samling.

Optanterne. Der var fra alle Egne i Nordslesvig indgivet en Masse Petitioner (ca. 260) angaaende udvandrede Slesvigeres Behandling, naar de nu og da var vendte tilbage og opholdt sig i deres Hjemstavn.

Petitionsudvalgets Betænkning herover forelaa til Behandling i Mødet d. 16. November, og der var naturligvis foreslaaet „Overgang til Dagsordenen“.

Herover udspandt der sig en temmelig levende Debat, idet H. Lassen tog Ordet imod samme og efterviste forskellige Tilfælde, hvor hjemkomne Udvandrere var blevne udviste. Ved samme Lejlighed omtalte han de efter hans Opfattelse uregelmæssige Foranstaltninger, der var blevne en Del Kommuneforstandere til Del, som ikke vilde aflægge Forfatningseden. Den Kongl. Kommissarius Baron Scheel-Plessen tog deraf Anledning til i et længere Foredrag at oplyse Forsamlingen om, hvor mildt og humant Regjeringen gik frem i Almindelighed og imod de tilbagevendende danske Undersaatter i Særdeleshed og henstillede til os danske Deputerede, om vi — saa længe en anden Ordning ikke var indtraadt — vilde betragte os som definitive prøjsiske Undersaatter, hvad vi i Virkeligheden var.*)

Denne Henstilling kunde vi imidlertid ikke tage til Følge, thi vi betragtede os ligefuldt som provisoriske Undersaatter af Prøjsen.

*) Se „Landdagstidende“ for 1868, pag. 40.

Ved Slutningsmødet d. 17. November forefaldt intet Sammenstød, men vi tre danske Landdagsmænd forlod Mødet før dette hævedes, fordi vi ikke ønskede at overvære sidste Akt.

Saaledes var den første Provindslanddag endt, efter at have været samlet fra 12. Oktbr. til 17. Novbr. 1868, i hvilken Tid der var afholdt tredive Møder. Strængt og ofte stormende havde det været for os i en Forsamling af begge Hertugdømmers dygtigste Slesvigholstenere, hvoraf mange ligefrem hadede alt, hvad der var dansk.

Men det var dog lykkedes for os at hævde Brugen af vort danske Modersmaal i den Repræsentation for begge Hertugdømmer, der holdt sine Møder i den gamle Grændsefæstning Rendsburg.

Den anden Landdagssamling. Paa Grund af Krigen 1870 blev den næste Provindslanddag først indkaldt til Rendsburg den 20. Juni 1871. Som man kunde vente, blev den tilendebragte Krig lovprist i høje Toner. Nationale Rivninger fik i denne Samling mindre Betydning, skjøndt de ikke helt kunde undgaaes.

H. Lassen stillede sin Proposition om Krigsskadeerstatning for Sønderborg Kreds, der som bekjendt var bleven meget medtaget i Krigen 1864, og ligeledes stillede Skau sin Proposition om Krigsskadeerstatning for de forhenværende danske Enklavister. For begge disse Forslag blev der nedsat et Udvalg, som anbefalede Sagen til Regeringen for begge Forslags Vedkommende.

Provindsbrandkassen. Af de materielle Sager, i hvis Behandling vi danske Landdagsmænd tog aktiv Del, var Spørgsmaalet om Forandringen i Indretningen af Provindsbrandkassen samt Frihed til Udtrædelse af samme.

Hans Lassen var bleven valgt ind i det Udvalg, der skulde bearbejde denne Sag.

Som Medlem af dette, havde han stillet en Minoritetsbetænkning, som det imidlertid ikke lykkedes ham at faa vedtaget.

Ved første Behandling af Udvalgsbetænkningen tog H. Lassen Ordet og bemærkede, at hans og de øvrige danske Repræsentanters Stilling endnu var den samme som i forrige Diæt.

Da den prøjsiske Regjering havde den Forpligtelse at tilbagegive de af dem repræsenterede Distrikter til Danmark, saa kunde, saa længe denne Forpligtelse endnu var uopfyldt, Repræsentanternes Stilling her i Landdagen kun anses som forbigaaende. Derfor var det heller ikke deres Hensigt at stræbe efter at skaffe sig nogen Indflydelse paa Udviklingen af de Forhold, som rimeligvis alene vedkom den tyske Befolkning, og det var altsaa ikke derfor, at de deltog i Forhandlingerne og Afstemningerne. Grunden hertil maatte søges i andre Forhold, nærmest i Omsorgen for at der ikke skulde ske hine Distrikters øjeblikkelige materielle Interesser Afbræk, og at sammes fremtidige Interesser ikke skulde lide Skade. Fra dette Synspunkt maatte ogsaa Talerens Stilling til det nærværende Lovforslag opfattes.

Hvad Realiteten angik henholdt han sig til sin Minoritetsbetænkning, hvori han havde udtalt sig for Ophævelse af Forsikringstvungen under mindre hindrende Former end Regjeringsforslaget, som Udvalgets Flertal ogsaa havde fastslaaet.

Skau udtalte sig ogsaa for Forsikringstvungens Ophævelse samt bemærkede, at det i hans Valgdistrikt vilde

vække almindelig Glæde, naar de blev frie for den hidtidige Forsikring.

Den tredie Landdagssamling indkaldtes den 27. Decbr. s. Aa. og endtes d. 30. s. M. Naar Landdagen samledes paa en saa upassende Tid, da beroede dette paa, at Regjeringen absolut vilde have forskjellige Institutioner overtagne af Provindsen, hvorfor et staaende Stænderudvalg maatte vælges over Hals og Hoved, ligesom det ogsaa var Regjeringens Ønske, at Landdagen skulde foretage Valget af en Landsdirektør til at staa i Spidsen for Provindsens Administration, hvilket Valg dog udsattes. Der behandlede ogsaa et Statut og et Klassifikationsreglement for den almindelige Brandkasse, som gav os Lejlighed til at stille Ændringsforslag af Hensyn til Nordslesvigs eventuelle Afstaaelse til Danmark i Henhold til Pragfredens Paragraf V. Iøvrigt forefaldt der i de tre til fire Dage, som denne Samling medtog, ikke noget, som havde videre Betydning for os og for Nordslesvigs særlige Stilling.

Den fjerde Landdagssamling. I Mødet den 3. Oktbr. 1872 kom en af Skau stillet Proposition af følgende Indhold til Forhandling:

„Provindslanddagen beslutter at indgaa til den Kongl. Statsregjering med et allerærbødigst Andragende om, at højsamme vil forordne, at i de Distrikter af Hertugdømmet Slesvig, hvis Befolkning er overvejende dansktalende, skal det danske Sprog benyttes i alle Rets- og Forvaltningsanliggender, samt at alle tidligere udkomne Anordninger og Bekjendtgjørelser, som kunde synes at staa i Modstrid hermed, derved ophæves for de paagjældende Distrikters Vedkommende.“

I et udførligt Foredrag motiverede Forslagsstilleren sin Proposition og paapegede en Del af de Misligheder, som den uheldige Sprogordning førte med sig, som navnlig kulminerede i en Bekjendtgjørelse fra Landraaden i Sønderborg, der befalede, at alle Andragender og Skrivelser, der indgaves til Landraadsamtet dersteds, maatte være affattede i det tyske Sprog, som og at Deputationen for Hjemstedsvæsenet havde vist et Andragende fra Fattigforeningen i Gammel-Haderslev tilbage, fordi det var affattet i det danske Sprog, som er Fattigforeningens Forretningsprog. Forslagsstilleren søgte Forsamlingens Støtte til at afhjælpe disse Ulemper ved at stemme for hans Forslag og nedsætte et Udvalg til at behandle det, for at det kunde fremgaa som Forsamlingens Andragende til Regjeringen.

H. Lassen foreslog et Udvalg af fem Medlemmer.

Dr. Wachs-Hanerau beklagede, at han ikke havde forstaaet Forslagsstilleren og derfor heller ikke kunde imødegaa Motiveringen, men maatte holde sig til selve Propositionen, der ogsaa forelaa i det tyske Sprog. Han beklagede, at der i denne Forsamling i det hele taget blev talt Dansk, som han ikke ansaa for nødvendigt, men udtalte bl. a. dog, at der kunde ligge en vis Haardhed i de sproglige Forhold i Nordslesvig, og som Følge heraf kunde han føle Deltagelse for Nordslesvigerne, men Følelsen maatte man i saadanne Forhold ikke lade raade. Nordslesvig var i en Overgangstilstand, og det var et saa ubetydeligt Distrikt, hvor der alene taltes dansk, at det faldt aldeles bort.

Hvad Andragendet angik, saa havde det endnu en Bagside, og det var den danske Agitation, som havde til Maal at løsrive et stort Stykke af Slesvig og forene det med Danmark. Man vidste meget godt, at de Herrer

Deputerede fra Nordslesvig havde sat sig dette som Maal. Det var ikke hans Opgave at kritisere disse Mænds Overbevisning, som han ikke kunde nægte sin Agtelse, men han maatte dog udtale, at han ikke kunde stemme for Nedsættelsen af et Udvalg.

Regjeringskommissæren udtalte sig i et længere Foredrag, hvori han søgte at gjendrive Forslagsstillereis Motivering og i det hele urgerede, at det ikke kunde være anderledes med de sproglige Forhold, thi det prøjsiske Forretningsprog var nu en Gang tysk, og det maatte alle finde sig i o. s. v.

Derefter fik H. Lassen Ordet og yttrede bl. a. til Dr. Wachs: Den ærede Deputerede fra Hanerau har beklaget sig over, at man endnu skulde høre dansk Tale i en slesvigholstensk Forsamling og bemærket, at en saadan Consession til de dansktalende Medlemmer heller ikke var nødvendig. Denne Beklagelse var imidlertid kommen noget bagefter, saa den ærede Deputerede efter hans Mening godt kunde have sparet sig den Slags Bemærkninger. Han skulde i saa Henseende blot henvise til, hvad Landdagen selv i sin Tid havde vedtaget, nemlig at det var baade retfærdigt og nødvendigt, at det danske Sprog fik sin Berettigelse ogsaa i denne Sal.

Naar den ærede Taler havde kunnet forstaa, at Befolkningen i de rent dansktalende Distrikter helst ønskede at beholde deres Modersmaal, saa var dette en Indrømmelse af, at den danske Nationalitet var hjemme i Nordslesvig. Her handlede det sig kun om, at den danske Befolkning kunde opnaa sin nationale og sproglige Ret.

En Sammenligning mellem den forrige Forbindelse med det danske Monarki og de nuværende Forhold viste

ogsaa, at det danske Sprog som Rets- og Forvaltnings- sprog slet ikke var uforeneligt med Statens Interesser. Tidligere havde ogsaa hele det tyske Folk anset det for overensstemmende med Ret og Billighed, at dansk og tysk Sprog og Nationalitet var fuldstændig ligeberettigede, ikke alene i Hertugdømmet Slesvig, men i hele det daværende danske Monarki. Naar altsaa det tyske Folk den Gang havde anset en saadan Ordning for ret og billig, saa havde det dermed ogsaa stemplet alt, hvad der nu skete for at fortrænge det danske Sprog fra dets Enemærker, som Vold og Uretfærdighed mod den danske Befolkning.

Nogen stedfindende dansk Agitation vilde han ikke indrømme men derimod give Taleren Ret deri, at Befolkningen i Nordslesvig i al dens Gjøren og Laden bestandig tragtede efter at komme tilbage til Danmark. At dette Ønske jo før jo hellere gik i Opfyldelse, det var et Maal, som den derværende Befolkning havde for Øje og heller ikke nogensinde vilde tabe af Sigte. Men ved den foreliggende Sag gjorde endnu andre Hensyn sig gjældende. Det var nemlig ikke ligegyldigt, om Befolkningen fik Lov til i offentlige Anliggender at betjene sig af sit Modersmaal eller ikke.

Naar f. Ex. Nogen stod for Retten, og han ikke fik Lov til at betjene sig af det Sprog, hvori han var født og opdraget, naar tvertimod hans Udsagn o. dsl. maatte meddeles Retten ved Hjælp af en Tolk, saa vilde enhver indse, at Vedkommendes Stilling var meget vanskelig og ubehagelig.

Den ærede Taler havde endvidere bemærket, at den dansktalende Befolknings Bestræbelser var spildt Umage, og at den helst jo før jo hellere maatte føje sig efter den

bestaaende Ordning. Dette var imidlertid en Sag, som han rolig kunde overlade Befolkningen selv at afgjøre; denne vilde ikke blive afskrækket ved den Slags Talemaader. Om Bestræbelserne vilde hjælpe den noget, det kunde ingen her afgjøre; dette vilde kun Fremtiden vise. Han henstillede derfor til Landdagen, om denne vilde understøtte Propositionen eller ikke, men maatte dog tilføje, at den efter hans Mening vilde gjøre den tyske Befolkning en daarlig Tjeneste ved ikke at gjøre det, idet den ligefrem vilde underkjende sin tidligere Holdning med Hensyn til Nationalitets- og Sprogforholdene, og den vilde derved bibringe Landet et daarligt Begreb om den Retfærdighedsfølelse, der var raadende i Forsamlingen.

• Derefter tog Professor Jessen fra Haderslev Ordet for i et mod Danskheden giftigt Foredrag at tale imod Nedsættelse af et Udvalg. Ligeledes havde Ahlefeldt-Ütersen, Bockelmann, Graber og Brix-Brunsholm Ordet for i mer eller mindre tilspidsede Udtalelser at fraraade Udvalgets Nedsættelse. Efter alle disse Modstandere tog Skau Ordet og bemærkede følgende: Siden Provindslanddagen var traadt i Live, havde han ikke oplevet, at en Proposition nogensinde var bleven saa stærk kritiseret, som den nærværende. Muligvis var dette et Bevis paa, at han havde truffet et ømt Sted i Forsamlingen.

Han vilde ikke imødegaa alle de Talere, der havde havt Ordet, thi Partiet vilde virkelig være alt for ulige, da han og hans to Kolleger stod ene lige over for hele den øvrige Forsamling. De forlangte kun:

at Autoriteterne skulde være forpligtede til, at meddele deres Anordninger og Skrivelser til den dansktalende

Befolkning paa Dansk, samt at denne Befolkning ogsaa tiltaltes i det Sprog den forstod.

Dette var dog virkelig et billigt Forlangende.

Da ingen flere forlangte Ordet, blev der foretaget Afstemning, om der skulde nedsættes et Udvalg i Sagen. Dette blev nægtet imod 8 Stemmer. Det viste sig altsaa dog, at der dog var nogle Tyskere, der havde Retfærdighedsfølelse nok til trods de øvrige Udtalelser imod os at give os Medhold, saa vi maatte erkjende, at der dog var „fem Retfærdige i Sodoma“.

I Mødet den 11. Oktbr. forelaa en Udvalgsbetænkning til Behandling over et Udkast til en ny Forretningsorden. Udvalget havde heri ordret optaget den Bestemmelse, der angik de dansktalende Medlemmer, nemlig: „at der snarest muligt leveredes disse en autentisk Oversættelse af alt, hvad der forelagdes Landdagen.“

Dertil fremkom Prof. Jessen med det Ændringsforslag, at Ordet „*authentisk*“ skulde udgaa. I den Anledning tog Skau Ordet og spurgte den lærde Professor, hvad en Oversættelse nyttede til, naar den ikke var *authentisk*? Den var da kun et beskrevet Stykke Papir.

Ved Afstemningen viste det sig ogsaa, at Forslagsstillerens Fanatisme ikke havde smittet Forsamlingen, thi han blev ene om at stemme for sit Forslag

Nye Sprogkampe. I Mødet den 17. Oktbr. behandlede bl. a. nogle Petitioner, og blandt disse en, som var indgivet af Formanden for Gammel-Haderslev Sogns Fattigforening P. L. Skau paa Mariegaard, i Anledning af at Styrelsen af Landsfattigvæsenet havde tilbagevist et Andragende fra Fattigrepræsentationen dersteds, fordi det var skrevet paa Dansk, som var Fattigforeningens

Forretningsprog. Petitionsudvalget havde herover foreslaaet „Overgang til Dagsordenen“. Herimod tog H. Lassen Ordet og udtalte bl. a., at det var sørgeligt, at han igjen maatte tage Ordet for at forsvare en Sag som den om det danske Sprogs Berettigelse. Han beklagede, at den dansktalende Befolkning i Hertugdømmet Slesvig ikke forlængst havde faaet anvist den Plads, som den ifølge Folkeretten og Traktaterne burde indtage. Derved vilde Stridighederne mellem de to Nationaliteter sikrest være bleven bilagt.

Med Hensyn til Bedømmelsen af den foreliggende Sag saa havde Petitionskomiteen henvist til Regulativet af 1. Febr. d. Aa. angaaende Forretningsgangen i Hjemsteds-sager og i Henhold hertil ment, at Sagen først burde have været paaanket ved vedkommende Ministerium og derfor foreslaaet Overgang til Dagsordenen. Han havde liggende for sig det nævnte Regulativ, men fandt deri ingensomhelst Bestemmelse angaaende Forretnings sproget.

Der var sagt i et tidligere Møde, at i Prøjsen var Forretnings sproget tysk, men dette var ikke tilstrækkelig Grund til glat væk at afvise det foreliggende Andragende. For saa vidt og saa længe den prøjsiske Stat bestod alene af en tysk Befolkning, var det en naturlig Selvfølge, at Forretnings sproget var udelukkende tysk, men naar Prøjsen foreløbig havde indlemmet en Del Undersaatter af en anden Nationalitet, saa maatte det ogsaa tage Konsekventserne; det gik da ikke længere an at lade det tyske Sprog være udelukkende Forretningsprog.

For at bedømme den foreliggende Sag rigtigt, var det nødvendigt at se hen til tidligere Bestemmelser, hvorved Sprogforholdene var blevne ordnede i de dansktalende Egne, deriblandt vilde han først og fremmest anføre de

allerhøjeste Reskripter af 15. Decbr. 1810 og 14. Mai 1840, der senere gik over i Forordningen af 13. Febr. 1854 angaaende Hertugdømmet Slesvigs Forfatning og paa denne Maade havde faaet Lovskraft og derfor *kun kunde ophæves ved Lov*. Men dette var ikke sket, og disse Bestemmelser maatte derfor endnu være *lovlig* gjældende. •

Efter at H. Lassen endnu udførligere havde paavist den indgivne Petitions Berettigelse, fremhævede han især, at den var paa sin Plads lige over Deputationen for Hjemsteds-sager, der var en kommunal Institution, hvis Medlemmer var valgte af selve Provindslanddagen. Han sluttede med at foreslaa „en motiveret Dagsorden“, der udtalte sig til Gunst for Fattigforeningens Andragende, som han formede i et Ændringsforslag. Professor Jessen følte sig truffen i en Ytring af H. Lassen og søgte at gjendrive samme. H. Lassen tog derefter atter Ordet og paaviste den paaankede Udtalelses Berettigelse. Dr. Wachs fremhævede, at Formen ikke var iagttaget; vedkommende Petent maatte have henvendt sig med sin Klage til Regjeringen, forinden han petitionerede til Landdagen. Han foreslog af den Grund at forkaste den.

Skau udtalte, at den Deputerede Lesser fra Altona som Ordfører havde bemærket: „at der laa noget bagved den her omhandlede Petition“.

Han maatte vælte denne Beskyldning over paa Deputationen for Hjemstedsvæsenet, idet denne burde have modtaget det paa Dansk skrevne Andragende. Han vilde simplificere Sagen. Som han allerede tidligere har sagt, var det dog kun *ret og billigt*, at man modtog *danske Andragender fra dansktalende Folk*.

Naar den Deputerede Dr. Wachs havde anket over, at Formen ikke var iagttaget, ved først at henvende sig til Regjeringen, saa kunde et Afslag vel nok begrundes herpaa, naar Sagen skulde afslaa; men han gad vidst, om man, hvis denne Form var sket Fyldest, da ikke nok skulde have fundet en anden Grund til at afslaa samme. Han sluttede sig iøvrigt til, hvad den Deputerede H. Lassen havde udtalt, og anbefalede Forsamlingen at vedtage den motiverede Dagsorden.

Brix fra Flensborg Kreds vilde i Tilgift gjøre Landdagsmand Skau identisk med (hans Brodersøn) P. L. Skau paa Mariegaard, som havde petitioneret, og bebrejdede førstnævnte Mangel paa Kjendskab til Formerne, idet en Landdagsmand ikke havde behov at indgive en Petition, men burde stille en Proposition. Han undgik imidlertid ikke sin vel fortjente Revselse, som han var nødt til at stikke til sig.

Adresseforslag. I Mødet den 23. Oktbr. gaves der atter os Danske Lejlighed til at værne om de danske Nordslesvigeres nationale Standpunkt. Det var i Anledning af et af Klosterprovst Ahlefeldt stillet Forslag til en Adresse til Hs. Maj. Kongen, hvori Landdagen beklagede sig over materiel Tilsidesættelse fra Regjeringens Side.

Ved Slutningsbehandlingen af det i Sagen nedsatte Udvalgs Betænkning forelaa Adressen til Vedtagelse. Selve Adressens Indhold kunde vi godt gaa med til, da vi fuldt ud delte alle Ankeposterne, men der var strøet mere Sukker paa de bitre Piller, end vi kunde være med til at yde, f. Ex. den uhyre Lykke for Hertugdømmerne at være *udfriet af Fremmedherredømmet, og inkorporeret i det*

mægtige Prøjsen, hvoraf de følte sig som *et fast Lem* o. s. v., passede kun daarlig paa os.

Efter Overvejelse i vort Tremandsraad blev det bestemt, at Skau skulde tage til Orde her imod, og han fremhævede da stærkt, at Nordslesvig langt fra var et *fast Lem* paa det store Statslegeme, at det netop var saa løst, som vel muligt, og kun ventede paa Udførelsen af Pragfreden for at falde fra og vende tilbage til det Land, Nordslesvigerne imod deres Vilje var skilte fra, og det netop *fordi de følte sig saa ulykkelige under Fremmedherredømmet, som noget som helst Folk til nogen som helst Tid og paa noget som helst Sted havde følt sig*. Derhos bemærkede han, at de tre danske Landdagsmænd agtede at henvende sig til Hs. Maj. Kongen i en selvstændig Adresse. Det skete ogsaa, og i den androg vi bl. a. paa Udførelsen af Pragfredens § V.

Efter at to gamle, ægte Slesvigholstenere havde forladt Salen, idet de ikke kunde bekvemme sig til at stemme for Adressen, men heller ikke vilde stemme med os, blev den vedtagen med alle Stemmer imod tre.

Denne Samling havde til Dato været en af de varmeste for den danske Minoritet, men ogsaa en af dem, hvor vi oftest havde haft Lejlighed til at hævde Nordslesvigs Særstilling og vor nationale Forskjellighed fra Tyskerne.

Landsdirektørvalget. En meget vigtig Sag var endnu tilbage, nemlig Valget af en Landsdirektør, som i Spidsen for det staaende Stænderudvalg skulde styre Provindsens Anliggender. Dette fandt Sted den 24. Oktbr. Partierne stod saa tilspidsede, at de var omtrent lige, saa at vi tre Danske kunde gjøre Udslaget, og vi var os dette bevidst.

Det manglede heller ikke paa Bearbejdelser, dog især fra den Del af Forsamlingen, i hvilken vi havde havt vore fleste og ivrigste Modstandere. Vi forholdt os imidlertid tavse, saa ingen vidste, hvad vi vilde. Der var mellem os indbyrdes ogsaa Tale om at afholde os helt fra Valget. Denne defensive Stilling syntes vi imidlertid var for flov og lidet modig.

Vi ræsonnerede som saa: én bliver valgt, hvordan vi saa end forholder os. Det Parti, der falder, vil da sige: de Danske kunde have hjulpet os, saa havde vi sejret, og det sejrende Parti vil sige: de Danske kunde have hjulpet os, saa havde vi dog faaet en anstændig Majoritet, men vi kunde jo undvære dem. Vi fandt det derfor rigtigst at kaste det afgjørende Lod i Vægtskaalen. Nu havde det fra første Færd af været saa, at vi havde mødt den største Velvilje og Imødekommen fra Ridderskabets Side. Ingen af dette Parti havde nogensinde angrebet os saaledes, som de vilde Demokrater fra 1848, eller nogle enkelte studerede Fanatikere, med hvem vi altid havde maattet nappes, og hvis Kandidat tilmed ansaas for en Ven og Meningsfælle netop af vor første og stadige Modstander, med hvem vi strax i den første Samling stødte sammen.

At Aristokratiet var venligere imod os, hidrørte maaske noget fra deres Familieforbindelser i Danmark. Dertil kom at vi saa mildere til en forhenværende Helstatsmand, end til en Friskaremand fra 1848. Blodet var aldrig saa tyndt, det var dog tykkere end Vand. Saaledes gik det til, at vi stemte paa Klosterprovst v. Ahlefeldt fra Uetersen, som derved fik en Majoritet af sex Stemmer.

At vort Valg ikke var daarligt, har Tiden vist, idet Landsdirektør Ahlefeldt, hvad vist baade Venner og Fjender

er enige om, med sikker Haand har staaet for Styret, lige som han ogsaa senere er gjenvalgt.

Den femte Landdagssamling. I Landdagens femte Diæt fra 5. til 16. Oktbr. 1873 forefaldt der ogsaa Sammenstød mellem Majoriteten og den lille Minoritet.

Det var i Anledning af Komitebetænkningen over Regjeringsforslaget angaaende Dotationen af Provindsen for at gennemføre den kommunale Selvstyrelse og overtage forskjellige provindsielle Institutioner.

Det nedsatte Udvalg havde i en længere Udvikling belyst Sagen og opfordrede nu Landdagen til at gjøre Udvalgets Indstilling til sin, hvorved tillige det staaende Stænderudvalg opfordredes til at føre de herhen og heraf flydende Forhandlinger med Regjeringen.

Indstillingen gik især ud paa, at Hertugdømmerne maatte faa det store saakaldte Tugthusfond udleveret til dermed at bestride sine Udgifter til Selvstyre, hvilket Fond efter Regjeringens Paastand tilfaldt Staten.

Referenten Dr. Wachs udtalte sig om Udvalgets ideelle Stilling til Sagen og anbefalede dets Indstilling til Forsamlingen.

Den Kongl. Regjeringskommissær Bitter, Dr. Wachs o. fl. havde gjentagende Ordet, hvorefter H. Lassen tog fat og underkastede Komiteforslaget en udførlig Kritik. Han gjorde først Rede for sin Stilling til den foreliggende Betænkning og de i Forbindelse dermed af Udvalget stillede Forslag, idet han navnlig dvælede ved Spørgsmaalet om Krigsskadeerstatning. Han udtalte det Haab, at Statsregjeringen omsider vilde tage Hensyn til Befolkningens Bønner og erstatte den de ved Krigsbegivenhederne forarsagede store Tab. Naar Regjeringen havde fundet sig

foranlediget til at afhjælpe den af Stormfloden Aaret i Forvejen foraarsagede Skade, saa maatte den efter Talerens Skjøn føle sig endnu mere forpligtet til at erstatte de Tab, der var en Følge af Krigsbegivenheder, hvortil den i ethvert Tilfælde havde været en medvirkende Aarsag. Thi han kunde dog næppe antage, at den for Alvor vilde vedkjende sig det Argument, som var udtalt i det paa Pladserne nylig fordelte Skrift: „Beleuchtung der zwei und zwanzig Beschwerdepunkte der sog. Schlesw.-Holst. Landespartei“ — og som gik ud paa, at der ved Krigsbegivenhederne i 1863 og 1864 skulde være bevist Hertugdømmerne en saa overordentlig Tjeneste, at Statsregeringen med Billighed kunde fritages for at erstatte den omhandlede Krigsskade. I det mindste maatte han for Nordslesvigs Vedkommende nedlægge en bestemt Protest imod en saadan Anskuelse. Han udbredte sig derefter over Forskjellen mellem Krigsskadeerstatningen fra Krigen 1848—50 og 1863—64, som Landdagen altid fejlagtig havde behandlet under et, medens de dog ifølge deres Oprindelse og Karakter var grundforskjellige.

Disse Betænkeligheder havde han ikke villet tilbageholde, fordi de tjente til Motivering for, at han iøvrigt agtede at stemme for Udvalgets Indstilling.

Da Referenten Dr. Wachs paastod, at han ikke havde forstaaet Taleren, som han syntes havde undergivet Betænkningen en indgaaende Kritik, opfordrede han en eller anden, som forstod Dansk, til at besvare samme.

Professor Jessen fra Haderslev tog da Ordet og som født i Nordslesvig, hvor han boede, kunde han ikke holde H. Lassen for berettiget til at udtale sig saaledes om Nordslesvig, som han havde gjort.

Boende i samme Egn, ja endog nordligere, turde han udtale, at man der tænker og taler ganske anderledes, og at man der slet ikke føler sig fremmed i Hjemmet.

Naar H. Lassen tænker anderledes, saa er det højst personligt, og han kunde ikke holde det for berettiget, at han kaldte dette for en Egns Stemning, hvis Grændser ikke engang kunde opgives.

Herefter tog Skau Ordet. Med Hensyn til Professor Jessens Ytringer angaaende H. Lassens Udtalelser, da maatte han gjøre opmærksom paa, at vel var det ærede Medlem født Nordslesviger, men ved at have modtaget akademisk Dannelse havde han i lang Tid været fjærnet fra Fødeegnen og paa Universitetet og andre Steder, mest i tyske Omgivelser, havde han glemt en hel Del af, hvad man følte i Hjemmet.

Han og hans to Kolleger fra Nordslesvig tilhørte fuldtud Folket, havde ikke fjærnet sig fra det og vidste Besked om det, der var umuligt for dem at glemme. Han vilde indrømme, at der vel nok paa Landet kunde gives en og anden, maaske ogsaa et begrændset lille Tal, som var tilfreds med de nuværende Tilstande, men det store Flertal var ulykkeligt og ventede kun efter Udløsning; han gad sét den, som turde benægte det.

Angaaende selve Udvalgsbetænkningen vilde han paa Forhaand erklære, at han kunde stemme for den, som den var, naar intet bedre kunde opnaas. Dog følte han sig hverken tilfredsstillet af dens Form eller dens Indhold. Den manglede det, man paa Dansk kaldte Fylde, der var for lidt Kraft i den, og man var gaaet for omsvøbsvis tilværks.

Han betragtede Betænkningen som et Apendix til

Adressen. Denne var bleven stærkt kritiseret og vist ikke uden Grund, fordi der i samme var fremhævet, at *Folket var tilfreds med de nuværende Tilstande*. Han og hans Venner havde ved Behandlingen af Adressen værget sig her imod og paa Grund heraf ikke kunnet stemme for samme, hvorfor nævnte Kritik ogsaa maatte gaa dem forbi. Den højtærede Landdagsmarskalk havde ved Anmeldelsen af to holstenske Patriots dødelige Afgang fremhævet deres frejdige og tapre Striden, for hvad de havde holdt for Ret lige over for Danmark.

Derfor opfordrede han Landdagen til nu at følge disses Exempel lige over for Prøjsen, som jo dog ikke kunde besidde Landet eller raade over dets Beboere med større Ret eller i større Udstrækning, end Danmark havde gjort.

Han opfordrede Forsamlingen til at udtale for Hans Majestæt, at der nu ikke var at finde nogen anden Instans at gaa til. Man kunde ikke mere paakalde det tyske Forbund, som tidligere i saa rigt Maal paakaldtes imod Danmark, og som saa beredvillig havde taget dette til Følge.

Han opfordrede Stænderne til at vise sig hine Mænd værdige, ved at *kræve af Prøjsen, hvad Danmark aldrig havde omtvistet: Hertugdømmernes private Formue*.

Han opfordrede endvidere Landdagen til at vise, at den havde Mod til at træde frem for den *store Magt* og kræve sin Ret, lige som hine Mænd havde gjort lige over for den lille Magt. Tilstandene i Nordslesvig maatte skildres, og det maatte udtales, at det dansktalende Nordslesvig ikke fik sin Ret ved den øverste Domstol, ved Appellationsretten i Flensborg, paa Grund af at Rettens Sprog var fremmed.

Om vel Forsamlingen følte, hvad det vilde sige, at

man maatte forsvare sine dyrebareste Interesser ved Hjælp af en Tolk? — om det var Ret?

Eller at der imod Befolkningens Vilje blev indført Tysk i Skolerne paa det danske Sprogs Bekostning?

At fremhæve videre: Kjøbstædernes Overbebyrdelse med Skatter, som enhver kunde erfare, naar han satte sin Fod inden for en Kjøbstadmands Dør. Klagen lød alle vegne og det ikke alene i Nordslesvig men f. Ex. lige saa stærkt i Slesvig eller her i Rendsburg.

Paa Grund af disse og lignende Klagepunkter, der burde fremhæves, vilde han foreslaa at vise Betænkningen tilbage til Udvalget, for at den kunde tages under fornyet Overvejelse og fremkomme i en forandret og forstærket Form.

I næste Møde den 16. Oktbr. bemærkede den Kongl. Regjeringskommissær, at der var ham meddelt, at en af de dansktalende Deputerede i sidste Møde var fremkommen med den Ytring, „at den nordslesvigske Befolkning blev behandlet som Fremmede“. Dersom denne Udtalelse var falden, vilde han fremhæve, at de dansktalende Nordslesvigere blev fra Regjeringens Side behandlede med den samme Velvilje som enhver anden Befolkning i Provindsen o. s. v. Der var ogsaa klaget over, at det danske Sprog blev undertrykt i Nordslesvig, men dette var ikke Tilfældet. Der blev kun indført tysk Sprog ved Siden af Dansk i Skolerne og det med Rette, og han vilde afgive den Forsikring, at dette skulde fortsættes, for at den yngre Generation af de dansktalende Undersaatter ogsaa kunde lære at udtrykke sig i det Sprog, der var Regjeringens og Landets, som de tilhørte.

H. Lassen tog Ordet og gjorde opmærksom paa, at

han havde sagt, „at Nordslesvigerne maatte føle sig som Fremmede i deres Hjem“, og denne Udtalelse troede han at maatte fastholde, ogsaa efter de Udtalelser, han lige havde hørt af den Kongl. Kommissarius.

Efter at Udvalgets Indstilling var vedtaget af Forsamlingen, samt et Par mindre Sager afgjorte, sluttedes denne Diæt, der havde været stræng for den lille danske Minoritet.

For at stille det nogenlunde klart for Læserne, hvorledes de danske Landdagsmænds Stilling og Kamp var beskaffen, som og hvorledes den blev ført, har det været nødvendigt at meddele det væsentligste Indhold af de holdte Taler, da formodentlig intet bedre belyser Situationen. Til Dato har der ikke været megen Lejlighed for dem til at deltage i den saglige Diskussion. Den sproglig-nationale Kamp, som ogsaa væsentligst i denne Samling var ud-kæmpet, lagde fuldtud Beslag paa Kræfterne.

Deltagelsen fra vor Side i de materielle Anliggender skal forsøges fremstillet en anden Gang.
